

Maria Zuba¹
Wydział Ekonomii
Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie
Lublin

Wpływ wstąpienia Polski do UE na rentowność i bezpieczeństwo finansowe wybranych spółdzielni mleczarskich

Impact of Polish accession to the European Union on the profitability and financial security of selected milk cooperatives

Synopsis. Badaniami objęto 41 spółdzielni mleczarskich w okresie czterech lat (2002-2005). Badania wykazały, że wejście Polski do UE miało pozytywny wpływ na poziomy rentowności sprzedaży, majątku, kapitału własnego i zatrudnienia. Stopień płynności bieżącej i szybkiej z czasem uległ nieznacznemu obniżeniu, a gotówkowej podwyższeniu. Jednak poziomy te utrzymały się w granicach dla nich standardowych. Badane mleczarnie po wejściu Polski do UE poprawiły swoją sprawność finansową przez szybsze odzyskiwanie środków pieniężnych zaangażowanych w aktywa obrotowe. Wzrosło nieznacznie ich średnie zadłużenie, jednak nie dotyczyło ono zadłużenia długoterminowego, które pozostało na niezmiennym poziomie. Ich zdolność do obsługi zadłużenia była słaba, chociaż poprawiła się w większości przypadków.

Słowa kluczowe: rentowność, bezpieczeństwo finansowe, wpływ wstąpienia do UE, spółdzielnia mleczarska.

Abstract. The investigation concerned 41 milk cooperatives in years 2002-2005. The results indicate that Polish accession to the European Union positively influenced the levels of sales profitability, assets value, own capital and employment. The degree of current liquidity slightly diminished but that of cash liquidity increased. All those levels were maintained within standard limits. The surveyed dairies improved their financial efficiency after the accession through faster recovering of money engaged in current assets. Their average indebtedness slightly increased but it did not concern the long term indebtedness which stayed at the same level. Their ability to serve the indebtedness was weak although it improved in the majority of cases.

Key words: profitability, financial security, impact of accession to the EU, milk cooperative.

Wprowadzenie

Okres przygotowań Polski do wstąpienia do UE był bardzo ważny dla polskiego mleczarstwa. Spowodowały one bowiem „ogromny skok cywilizacyjny” naszego mleczarstwa, które jako pierwsze wśród krajowych branż spożywczych dostosowało się do nowych warunków funkcjonowania na wspólnym, konkurencyjnym rynku europejskim. W przetwórstwie mleka w Polsce spółdzielnie nadal zachowały około 70% rynku mleka. Spółdzielczy sektor mleczarski po przemianach systemowych wytwarza nowoczesne i konkurencyjne produkty mleczarskie, obecne w kraju i zagranicą. Ten jakościowy skok produkcyjny dokonał się dzięki poniesionym w okresie przygotowań bardzo duże nakłady

¹ Dr, e-mail: mariazuba@wp.pl

inwestycyjne, pochodzące głównie z zaciągniętych przez spółdzielnie mleczarskie kredytów. Efektywność ekonomiczna spółdzielni jest podstawowym warunkiem określającym jej rozwój jako podmiotu gospodarczego oraz podstawą umożliwiającą realizację pozostałych (społecznych) celów spółdzielni. O efektywności przedsiębiorstwa świadczy relacja osiąganego zysku w stosunku do poniesionych nakładów, czyli rentowność. Równie ważne jak wypracowanie zysku, staje się zapewnienie przedsiębiorstwu bezpieczeństwa finansowego. Jego wyznacznikami są płynność finansowa przedsiębiorstwa, czyli zdolność do regulowania jego zobowiązań bieżących, oraz wypłacalność finansowa, czyli zdolność do spłaty ogółu zobowiązań, w tym długoterminowych, zaciąganych głównie na cele inwestycyjno-modernizacyjne. Stąd celem pracy jest analiza i ocena rentowności i bezpieczeństwa finansowego dość licznej grupy spółdzielni mleczarskich w końcowym etapie przygotowań do wejścia Polski w struktury UE (lata 2002-2003) oraz tuż po jej wstąpieniu (lata 2004-2005).

Metodyka badań

W pracy wykorzystano analizę dokumentów źródłowych w postaci sprawozdań finansowych za lata 2002-2005 (bilansów, rachunków zysków i strat) publikowanych w Monitorze Spółdzielczym B przez 41 spółdzielni mleczarskich z 14 województw, a także odpowiedzi zarządów na pytania zawarte w ankiecie badawczej. Badaniami objęto okres końcowych przygotowań do wejścia Polski do UE (2002-2003) i porównywalny okres dwuletni (2004-2005) tuż po wstąpieniu. Przeprowadzono analizę wskaźnikową i statystyczną (analizę wariancji). W analizie wariancji założono niezależność poszczególnych obserwacji. Każda spółdzielnia została potraktowana w kolejnym roku jako odrębnie zachowujące się przedsiębiorstwo, ponieważ w trakcie wieloletniej działalności następowały istotne zmiany warunków ich funkcjonowania. Postawiono dwie hipotezy: zerową o równości średnich między poszczególnymi latami i hipotezę alternatywną, że co najmniej jedna para średnich nie jest sobie równa. Dla dokładniejszego zbadania różnic między średnimi z poszczególnych lat wykorzystano test Tukeya. Jest to test wielokrotnych porównań, który pozwala stwierdzić, które średnie różnią się istotnie między sobą, ponieważ każda średnia porównana jest z każdą inną.

Do prezentacji wyników badań wykorzystano metodę opisową i metodę zestawień tabelarycznych. Jako miary rentowności przyjęto wskaźniki rentowności, a w przypadku bezpieczeństwa finansowego wskaźniki płynności i wypłacalności.

Wyniki badań

Poziom rentowności, jeśli się wyłączy przyczyny o charakterze obiektywnym (np. koniunkturę), zależy od efektywności gospodarowania przedsiębiorstwa, stanowi wyraz jego sprawności finansowej [Analiza... 2004]. Najczęściej uwzględnianą we wskaźnikach rentowności kategorią wyniku finansowego jest wynik netto (i tą kategorią wyniku finansowego posłużono się w pracy). W przypadku zysku netto wielkość wskaźnika rentowności wiąże się z oddziaływaniem wszystkich obszarów działalności przedsiębiorstwa, tj. operacyjnej, finansowej i zdarzeń nadzwyczajnych oraz polityki fiskalnej państwa. Nakładem, do którego odnosi się zysk, może być: kapitał własny, który

został zainwestowany w osiągnięcie tego zysku, wartość zaangażowanego majątku, praca ludzka. Mówi się wtedy o rentowności kapitału własnego (finansowej), majątku (ekonomicznej), zasobów osobowych (zatrudnienia). Istnieje także możliwość oceny efektywności podstawowej działalności przedsiębiorstwa, tj. sprzedaży.

Jako wyznaczniki bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa można traktować płynność i wypłacalność [Ekonomika... 2005]. Z analizy wniosków upadłościowych składanych w polskich sądach wynika bowiem, że bezpośrednią przyczyną upadłości jest utrata zdolności płatniczej przez przedsiębiorstwa, a więc krótkookresowa niezdolność do wywiązywania się z zaciągniętych zobowiązań (utrata płynności finansowej), jak i trwała utrata płynności, tzn. niewypłacalność. O płynności finansowej przedsiębiorstwa decyduje jego zdolność do regulowania zobowiązań krótkoterminowych, która nieodwrotnie związana jest z odpowiednią wielkością tych aktywów, które można szybko zamienić na gotówkę (aktywów obrotowych). Klasyczna analiza płynności finansowej wykorzystuje [Kusak 2006]: wskaźnik bieżącej płynności (relacja aktywów obrotowych do zobowiązań krótkoterminowych, której optymalna wartość zawiera się w przedziale 1,2-2,0), wskaźnik szybkiej płynności (relacja różnicy aktywów obrotowych i zapasów do zobowiązań krótkoterminowych, która powinna być większa od jedności), wskaźnik gotówkowej płynności (stosunek środków pieniężnych do zobowiązań bieżących, który nie powinien przekraczać poziomu 0,1-0,2). Ocena płynności finansowej przedsiębiorstwa wymaga także dokładnej analizy cyklu gotówkowego, ponieważ odpowiednia rotacja poszczególnych składników aktywów i kapitałów jest jednym z warunków zapewnienia sprawności finansowej przedsiębiorstwa. Dlatego też oblicza się wskaźniki (cykle) rotacji w dniach [Sierpińska i Wędzki 1999]: zapasów (średni stan zapasów do przychodów ze sprzedaży pomnożony przez liczbę dni w okresie), należności (średni stan należności w stosunku do przychodów ze sprzedaży z uwzględnieniem liczby dni w okresie), zobowiązań bieżących (iloraz średniego stanu zobowiązań krótkoterminowych i sprzedaży z uwzględnieniem liczby dni w okresie). Po zsumowaniu cyklu rotacji zapasów i należności i odjęciu wskaźnika rotacji zobowiązań otrzymuje się cykl gotówkowy, określający okres czasu jaki upływa od momentu odpływu środków pieniężnych w związku z regulowaniem zobowiązań (wydatkowaniem przez podmiot środków pieniężnych na zapłatę za zakupione dostawy) do momentu wpływu środków pieniężnych z tytułu inkasowania należności (wpływu środków pieniężnych ze sprzedaży wytworzonych produktów). Utrzymanie płynności jest podstawą dla osiągania rentowności. Natomiast rentowność nie prowadzi automatycznie do zapewnienia płynności [Analiza... 1996]. Brak dostępnych środków pieniężnych stanowi bezpośrednie zagrożenie dla bytu jednostki gospodarczej.

Niezależnie od charakterystyki bieżącej zdolności płatniczej przedsiębiorstwa, tj. płynności finansowej, celowa jest także ocena bardziej perspektywicznych możliwości spłaty jego zobowiązań długoterminowych, zaciąganych głównie na cele inwestycyjno-modernizacyjne, tj. wypłacalności finansowej. Oceniając wypłacalność przedsiębiorstwa stosuje się wskaźniki obrazujące wielkość zadłużenia firmy i wynikających z niego konsekwencji w postaci kosztu kapitału. Do przeprowadzenia analizy wielkości zadłużenia można posłużyć się [Sierpińska i Jachna 2002] wskaźnikiem ogólnego zadłużenia (relacja zobowiązań ogółem do aktywów ogółem; zbyt wysoki jego poziom pociąga za sobą spore ryzyko utraty zdolności do zwrotu długów) i wskaźnikiem zadłużenia długoterminowego (informuje o tym, jaka część aktywów przedsiębiorstwa jest finansowana zobowiązaniami długoterminowymi). Druga grupa wskaźników wypłacalności opisuje zdolność przedsiębiorstwa do spłat długu, czyli rat zaciągniętych kredytów wraz z odsetkami, z

osiągniętych korzyści finansowych [Bień 2008]. Do najważniejszych z nich można zaliczyć wskaźnik pokrycia odsetek zyskiem (relacja zysku brutto do kwoty tych odsetek) i wskaźnik pokrycia długu zyskiem (stosunek zysku netto do sumy rat kredytu i odsetek).

Przedsiębiorstwa spółdzielcze, podobnie jak inne przedsiębiorstwa, aby utrzymać swoją pozycję rynkową zmuszone są do osiągania efektywności ekonomicznej, sprawności organizacyjnej i innowacyjności. Na efektywność gospodarowania każdego przedsiębiorstwa, w tym spółdzielni, wpływają uwarunkowania [Ziółkowska 2008] systemowo-instytucjonalne, rynkowe i wewnętrzne. Spółdzielnie osiągają sukces, jeśli potrafią optymalizować swoją ekonomikę w kształtowaniu relacji czynników produkcji i swojego uczestnictwa w rynku.

Po podpisaniu traktatu akcesyjnego stało się jasne, że wszystkie zakłady mleczarskie muszą się dostosować do surowych norm unijnych (na unijnym rynku mleczarskim obowiązuje system zapewnienia kontroli punktów krytycznych HACCP). To spowodowało wzrost nakładów inwestycyjnych w mleczarstwie. Do połowy 2004 r. $\frac{3}{4}$ mleczarni dostosowało się w pełni do wymogów unijnych [Okrzesik 2005], a pozostałe, które spełniły tylko normy sanitarne, uzyskały okresy przejściowe na wprowadzenie odpowiednich rozwiązań technicznych. Te ostatnie podmioty nie mogły jednak uczestniczyć w eksportowej hossie i dodatkowo musiały specjalnie oznaczać swoje produkty, co mogło zniechęcać do zakupów klientów podejrzewających ich niższą jakość.

Decydującym czynnikiem wpływającym na wynik ekonomiczny spółdzielni mleczarskiej ma sprzedaż gotowych wyrobów, a ta w polskiej branży mleczarskiej systematycznie rośnie. W 2005 r. wartość sprzedaży wyrażona w cenach stałych była o 63% większa niż w 1995 r. Mimo tego rentowność przemysłu mleczarskiego, mierzona wskaźnikiem rentowności sprzedaży netto, aż do 2002 r. była niska, poniżej 1%. Dopiero w kolejnym roku, a w szczególności w 2004 r., na skutek możliwości sprzedaży na unijnym rynku po wyższych cenach, wskaźnik ten wzrósł do 2,3%. Przyczyn należy także upatrywać w poprawie koniunktury w sektorze oraz w obniżaniu kosztów jego działalności. Branża zachowuje cały czas zadowalającą płynność finansową. Wynika to z krótkich cykli produkcyjnych, dużej płynności większości produktów oraz ze stosowania miesięcznych rozliczeń dostaw mleka [Rozwój... 2005]. W pozytywnej ocenie wyników ekonomicznych branży mleczarskiej należy uwzględnić fakt, iż maleje udział opłaty pracy w nadwyżce ekonomicznej (której udział rośnie z kolei w przychodach), co oznacza poprawę wykorzystania zasobów pracy żywej. Wzrasta natomiast udział opłaty kapitału w wartości dodanej, co wskazuje na rosnące zapotrzebowanie na kapitał [Przemiany... 2004]. Wynika to z faktu, że rozpoczęcie, jak i kontynuowanie procesu restrukturyzacji, było możliwe dzięki inwestowaniu głównie w nowoczesne technologie, które miały dostosować ofertę produktów do popytu, poprawić jakość wyrobów, podnieść standardy weterynaryjne. Od połowy lat 90-tych poziom inwestycji w mleczarstwie wzrastał. Czynnikiem stymulującym były kredyty preferencyjne ARiMR, jednak ich udział w poziomie inwestycji z czasem malał. Zastępowane były one subwencjami udzielanymi w ramach programu SAPARD oraz Sektorowego Programu Operacyjnego (SPO). Środki z tych programów były przez mleczarnie wykorzystywane m.in. do wprowadzenia nowych i zmodernizowania istniejących technologii produkcji, tworzenia nowych i racjonalizacji istniejących kanałów dystrybucji oraz ulepszenia logistyki, dostosowania standardów weterynaryjno-higienicznych do wymogów wspólnotowych, poprawy jakości produktów, zmniejszenia negatywnego oddziaływania na środowisko [Wieliczko 2007]. Potwierdzeniem tego jest wysoka aktywność inwestycyjna firm przetwórstwa mleka od początku bieżącego

dziesięciolecia. Wartość nakładów inwestycyjnych w polskim przemyśle mleczarskim ciągle wzrasta (z 554 mln zł w 2000 r. do 875 mln zł w 2006 r.) [Analiza... 2007]. Aktywność inwestycyjna przedsiębiorstw przetwórstwa mleka była wynikiem dostosowywania się podmiotów do standardów unijnych. Niektórzy twierdzą, że determinacja, z jaką się zabrano za unowocześnianie przemysłu mleczarskiego w kraju sprawiła, że jest on dziś jednym z najnowocześniejszych w Europie [Wodzicki 2008].

Akcesja Polski do UE spowodowała, iż przed polskimi mleczarniami, które odpowiadały określonym standardom higieniczno-sanitarnym i technicznym oraz miały wdrożony system HACCP, otworzył się ogromny obszar wolnego handlu, chroniony jednolitym systemem celnym. W 2004 r. saldo handlu zagranicznego produktami mleczarskimi wyniosło 506 mln euro i było dwukrotnie większe niż dwa lata wcześniej. Wartość eksportu w analogicznym okresie wzrosła z 352 do 618 mln euro. Tak szybki wzrost eksportu i mocna poprawa salda handlu zagranicznego nie mogłyby się dokonać, gdyby nie duża konkurencyjność polskich mleczarni, których oferta eksportowa jest zarówno bezpieczna i dobra jakościowo, jak i atrakcyjna cenowo dla zagranicznych konsumentów. Eksport produktów mleczarskich ma duże znaczenie dla uzyskiwanych przez ten sektor wyników finansowych (w 2003 r. stanowił on 12% przychodów ze sprzedaży omawianej branży, a w 2005 r. 22%) [Zmiany... 2007].

Poziom rentowności w badanych spółdzielniach mleczarskich charakteryzował się bardzo dużym zróżnicowaniem (tab. 1).

Tabela 1. Miary charakteryzujące poziom rentowności w badanych spółdzielniach mleczarskich

Table 1. Measures characterizing the level of profitability in surveyed milk cooperatives

Miara rentowności	Rok	Rentowność sprzedaży, %	Rentowność majątku, %	Rentowność kapitału własnego, %	Rentowność zatrudnienia, zł/os
średnia	2002	-0,2	-0,4	-0,9	-191,8
	2005	0,1	0,4	0,6	1572,8
minimum	2002	-4,7	-9,2	-17,7	-14058,0
	2005	-7,5	-16,3	-47,3	-7688,4
kwartyl pierwszy	2002	-0,3	-1,0	-1,7	-728,3
	2005	0,1	0,2	0,4	164,0
mediana	2002	0,1	0,3	0,5	193,1
	2005	0,2	0,6	1,5	655,0
kwartyl trzeci	2002	0,3	1,0	2,0	881,5
	2005	0,5	2,0	3,2	1992,5
maksimum	2002	1,7	7,4	11,8	7194,3
	2005	2,0	6,5	12,4	19759,5
max - min	2002	6,4	16,6	29,5	21252,3
	2005	9,5	22,8	59,7	27447,9

Źródło: opracowanie własne.

Wszystkie średnie wskaźniki rentowności, w pierwszym roku ujemne, poprawiły się. Spadła liczba spółdzielni o ujemnej rentowności sprzedaży netto, majątku, kapitałów własnych i zatrudnienia, z 13 do 7. Pogorszyła się jednak znacząco wartość minimalna.

Rosły wszystkie obszary zmienności. Powiększyły się różnice między osiągniętymi przez podmioty poziomami rentowności. Poprawa rentowności była zgodna z ogólnobranżową tendencją, jednak w o wiele mniejszym stopniu. Poziom średnich wyników branży w przypadku rentowności sprzedaży netto (0,5%) osiągnęło w 2002 r. tylko 6 badanych spółdzielni, a w 2005 r. (1,7%) tylko 1. Podobnie było z rentownością majątku, kapitału własnego czy zatrudnienia. W 2002 r. zaledwie kilka spółdzielni osiągnęło rentowność powyżej średniej branży (6 lub 7), trzy lata później już tylko jedna lub dwie [Drożdż 2005; Drożdż, 2008].

Oceniając płynność badanych spółdzielni mleczarskich, należy stwierdzić, że charakteryzowała się także dużym zróżnicowaniem (tab. 2).

Tabela 2. Miary charakteryzujące płynność finansową badanych spółdzielni mleczarskich

Table 2. Measures characterizing financial liquidity of surveyed milk cooperatives

Miara	Rok	Stopnie płynności			Cykl obrotu, dni			
		bieżącej	szybkiej	gotówkowej	zapasów	należności	zobowiązań bieżących	gotówki
średnia	2002	1,6	1,1	0,2	21,9	39,8	48,0	13,7
	2005	1,5	1,1	0,3	17,5	35,7	47,4	5,8
minimum	2002	0,8	0,5	0,001	7,3	12,3	21,8	-27,9
	2005	0,6	0,4	0,002	5,8	12,9	19,2	-51,8
kwartyl pierwszy	2002	1,2	0,8	0,05	14,7	33,5	35,7	4,3
	2005	1,1	0,8	0,04	12,6	28,3	34,7	0,3
mediana	2002	1,5	1,0	0,1	18,2	40,0	41,7	12,5
	2005	1,4	1,0	0,2	16,0	33,7	41,8	8,0
Kwartyl trzeci	2002	1,9	1,3	0,3	26,7	45,6	54,8	22,5
	2005	1,7	1,2	0,3	19,4	39,8	56,6	12,1
maksimum	2002	2,8	2,1	1,0	48,2	67,7	139,0	48,4
	2005	3,2	2,6	1,3	36,7	81,5	114,4	29,6
max - min	2002	2,0	1,6	1,0	40,9	55,4	117,2	76,3
	2005	2,6	2,2	1,3	30,9	68,7	95,3	81,5

Źródło: opracowanie własne.

Stopień płynności bieżącej i szybkiej uległ nieznacznemu obniżeniu, a gotówkowej podwyższeniu ale utrzymał się w granicach standardowych. Wzrosły różnice między skrajnymi wartościami płynności. W przypadku płynności bieżącej i szybkiej tylko wartość maksymalna zanotowała wzrost, reszta wartości spadła. Natomiast prawie wszystkie wartości płynności gotówkowej odnotowały wzrost.

Skrócił się średni czas obrotu zapasami z 22 do niespełna 18 dni. Zarówno spółdzielnie o szybkim (7,3 dni) jak i wolnym (48,2 dni) obrocie szybciej odnawiały swoje zapasy. Skrócił się także okres oczekiwania na spłatę należności przez odbiorców wyrobów gotowych. Jedynie podmioty, które najdłużej kredytowały swoich odbiorców, jeszcze to działania wzmocniły. Szybkość regulowania własnych zobowiązań przez spółdzielnie właściwie się nie zmieniła (48 dni), chociaż wyraźnie szybciej spłacały swoje zobowiązania spółdzielnie, które dotychczas czyniły to najwolniej i najszybciej. Cykl konwersji gotówki

skrócił się o połowę (z ponad 13 do niespełna 6 dni). W pierwszym roku badania 7 spółdzielni wolniej spłacało swoje zobowiązania niż wynosił cykl zapasów i należności tzw. operacyjny (stąd ujemna wartość minimum cyklu gotówki), trzy lata później taką strategię obrało 10 podmiotów. Tak wydłużony cykl zobowiązań, chociaż pozytywnie oddziałuje na rentowność ze względu na niższe koszty związane ze zobowiązaniami krótkoterminowymi, może świadczyć o trudnościach związanych ze spłatą zobowiązań krótkoterminowych. Biorąc pod uwagę, że zarówno w pierwszym roku jak i drugim roku badań ujemną rentowność sprzedaży netto odnotowały z tych siedmiu i dziesięciu podmiotów tylko 4 spółdzielnie, wydłużenie czasu spłaty swoich zobowiązań ponad cykl operacyjny dla niektórych podmiotów okazało się działaniem celowym. Badane podmioty poprawiły swoją sprawność finansową, przez szybsze odzyskiwanie środków pieniężnych zaangażowanych w aktywa obrotowe (zapasy i należności). Obrót zapasami był krótszy o około 2 dni niż w całej branży, która także poprawiła się w zarządzaniu tymi aktywami. Badane spółdzielnie szybciej niż branża odzyskiwały swoje należności (o około 10 dni). Tak jak i ona skróciły okres kredytowania odbiorców. Badane przedsiębiorstwa szybciej spłacały swoje zobowiązania, podobnie jak cała branża (o ponad 6 dni).

Wyplacalność badanych spółdzielni była zróżnicowana (tab. 3).

Tabela 3. Miary wypłacalności badanych spółdzielni mleczarskich

Table 3. Solvency measures of surveyed milk cooperatives

Miara	Rok	Zadłużenie przedsiębiorstwa		Pokrycie zyskiem	
		ogólne	długoterminowe	odsetek	długu
średnia	2002	0,47	0,08	-0,21	3,22
	2005	0,50	0,08	19,22	-0,84
minimum	2002	0,26	0,00	-284,39	-2,32
	2005	0,29	0,00	-78,38	-67,97
kwartyl pierwszy	2002	0,38	0,04	0,00	0,00
	2005	0,43	0,04	0,00	0,03
mediana	2002	0,46	0,08	0,00	0,03
	2005	0,49	0,07	1,79	0,14
kwartyl trzeci	2002	0,56	0,11	1,19	0,40
	2005	0,57	0,12	4,39	0,49
maksimum	2002	0,76	0,25	197,93	129,52
	2005	0,74	0,23	376,16	15,85
max - min	2002	0,50	0,25	482,32	131,84
	2005	0,45	0,23	454,54	83,83

Źródło: opracowanie własne.

Wzrosło nieznacznie średnie zadłużenie w badanych spółdzielniach, jednak nie dotyczyło ono zadłużenia długoterminowego, które pozostało na niezmiennym poziomie. Niewielka część aktywów jest finansowana zobowiązaniami długoterminowymi. Różnice w strukturze kapitałów zmniejszały się na skutek spadku wartości maksymalnych i wzrostu (lub stagnacji) wartości minimalnych. Wzrost zadłużenia spółdzielni dotyczył tych zarówno o mniejszym, jak i większym udziale kapitału obcego. Kilka spółdzielni w ogóle nie

posiadało w strukturze swego kapitału długoterminowych obcych źródeł finansowania (w 2002 r. 4, w 2005 r. 5). Spadło zróżnicowanie w zdolnościach spółdzielni do obsługi długu. Jednak różnica w wartościach skrajnych pozostała bardzo duża. Wskaźnik pokrycia odsetek zyskiem wzrósł znacząco, głównie w wyniku poprawy wśród podmiotów o najlepszej relacji zysku brutto do kwoty odsetek. Wartości dla połowy podmiotów w 2002 r. były mniejsze od zera, ponieważ część z nich wygenerowała stratę brutto, a część nie musiała spłacać odsetek. Poprawiła się sytuacja w najmniej rentownych spółdzielniach, ale i tak nie wystarczało to na pokrycie odsetek. Wskaźnik pokrycia długu zyskiem spadł, na co główny wpływ miało pogorszenie zdolności do spłaty całego długu (rat i odsetek) wśród spółdzielni o najniższym i najlepszym jej poziomie. Spółdzielnie powiększały stopień swego zadłużenia, głównie na skutek większego zaciągania zobowiązań krótkoterminowych, a ich zdolność do obsługi zadłużenia była słaba, chociaż poprawiła się w większości przypadków. Badane podmioty wykazały odwrotną tendencję niż cały przemysł mleczarski, który ograniczał udział kapitałów obcych w strukturze dysponowanego kapitału na rzecz własnych źródeł finansowania. O ile w 2002 r. poziomy zadłużenia były do siebie zbliżone, to w 2005 r. różnica sięgnęła już 8%. (50% do 42%). Poprawą obsługi zadłużenia wykazała się także cała branża.

Chcąc określić czy średnie wartości zmiennych zależnych w poszczególnych latach były zróżnicowane, wykorzystano analizę wariancji do określenia wpływu czasu na zmienne zależne ($\alpha = 0,05$). Starano się udowodnić hipotezę, że istniały istotne różnice w poziomach rentowności i bezpieczeństwa finansowego spółdzielni mleczarskich przed i po przystąpieniu Polski do UE.

Tabela 4. Poziomy istotności różnic średnich wartości rentowności i bezpieczeństwa finansowego w badanych spółdzielniach mleczarskich w dwóch badanych latach

Table 4. Significance levels for differences between the average profitability and financial security of surveyed milk cooperatives in two investigated years

Zmienna	Istotność
Rentowność sprzedaży	<.0001
Rentowność majątku	<.0001
Rentowność kapitału własnego	<.0001
Rentowność zatrudnienia	<.0001
Płynność bieżąca	<.0001
Płynność szybka	0,0774
Płynność gotówkowa	0,0766
Cykl konwersji zapasów	<.0001
Cykl konwersji należności	<.0001
Cykl konwersji zobowiązań	0,0536
Cykl konwersji gotówki	<.0001
Ogólne zadłużenie	<.0001
Zadłużenie długoterminowe	0,0757
Pokrycie odsetek zyskiem	0,3258
Pokrycie długu zyskiem	0,3638

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie otrzymanych wyników (tab. 4) odrzuca się hipotezę zerową o równości średnich między poszczególnymi latami w przypadku rentowności sprzedaży, majątku, kapitału własnego, zatrudnienia, płynności bieżącej, cyklu konwersji gotówki i jego poszczególnych składników oraz ogólnego zadłużenia; czyli lata miały wpływ na powstanie statystycznie istotnej różnicy dla średnich tych zmiennych.

Następnie zastosowano test Tukeya do porównania istotności różnic średnich w latach. Średnie, przy których znajdują się te same litery (lub przynajmniej jedna wspólna litera) stanowią grupę średnich jednorodnych czyli takich, dla których brak statystycznie istotnej różnicy. Otrzymane wyniki (tab. 5) potwierdzają brak statystycznie istotnej różnicy ze względu na wpływający czas dla płynności szybkiej i gotówkowej oraz dla wypłacalności (poza ogólnym zadłużeniem).

Tabela 5. Średnie wartości zmiennych określających rentowności i bezpieczeństwo finansowe w badanych spółdzielniach I test istotności ich różnic (poziom istotności $\alpha = 0,05$)

Table 5. Averages of variables regarding the profitability and financial security of surveyed cooperatives and testing the significance of their differences (significance level $\alpha = 0,05$)

Zmienna	Średnia wartość w roku			
	2002	2003	2004	2005
Rentowność sprzedaży	-0,22 c	0,49 a b	0,88 a	0,08 b c
Rentowność majątku	-0,37 c	1,71 a b	2,61 a	0,41 b c
Rentowność kapitału własnego	-0,90 c	3,78 a b	5,33 a	0,59 b c
Rentowność zatrudnienia	-191,80 c	2149,90 a b	3829,10 a	1572,80 b c
Płynność bieżąca	1,59 a	1,57 a b	1,50 b c	1,46 c
Płynność szybka	1,11 a	1,13 a	1,09 a	1,06 a
Płynność gotówkowa	0,21 a	0,24 a	0,26 a	0,26 a
Cykl konwersji zapasów	21,85 a	20,50 a	17,42 b	17,50 b
Cykl konwersji należności	39,84 a	41,20 a	36,18 b	35,66 b
Cykl konwersji zobowiązań	48,03 a b	49,75 a	46,02 b	47,38 a b
Cykl konwersji gotówki	13,67 a	11,96 a	7,59 b	5,79 b
Ogólne zadłużenie	0,47 c	0,48 b c	0,50 a b	0,50 a b
Zadłużenie długoterminowe	0,08 a	0,09 a	0,09 a	0,08 a
Pokrycie odsetek zyskiem	-0,21 a	11,17 a	18,44 a	19,22 a
Pokrycie długu zyskiem	3,22 a	3,23 a	11,52 a	-0,84 a

Źródło: opracowanie własne.

Dla pozostałych zmiennych ich średnie wielkości między latami wykazują statystycznie istotne różnice:

a) w przypadku rentowności sprzedaży najsilniej różniły się lata 2004 i 2002 oraz 2004 i 2005; lata 2003 i 2004 oraz 2002 i 2005 tworzyły jednorodne grupy,

b) w przypadku rentowności majątku lata 2003 i 2004 oraz 2002 i 2005 tworzyły jednorodne grupy; najsilniej pod względem wartości rentowności majątku różniły się lata 2004 i 2002,

c) w przypadku rentowności kapitału własnego i rentowności zatrudnienia najbardziej różniły się lata 2004 i 2002,

d) w przypadku płynności finansowej

- bieżącej: lata 2002 i 2003 oraz 2004 i 2005 tworzyły jednorodne grupy; pod względem wartości średnich najbardziej różniły się lata 2002 i 2005,
- zmienna cyklu konwersji zapasów: lata 2002 i 2003 oraz 2005 i 2004 tworzyły jednorodne grupy; częściowo można stwierdzić, że w kolejnych latach następował szybszy obrót zapasami,
- zmienna cyklu konwersji należności: lata przed oraz po wstąpieniu do UE tworzyły homogeniczne grupy; wraz z upływem czasu spółdzielnie raczej w mniejszym stopniu były skłonne do kredytowania swoich odbiorców,
- zmienna cyklu konwersji zobowiązań krótkoterminowych: istotne różnice wystąpiły między latami 2003 a 2004; po wstąpieniu do UE spółdzielnie szybciej spłacały swoje zobowiązania krótkoterminowe,
- zmienna cyklu konwersji gotówki: lata 2002 i 2003 oraz 2005 i 2004 tworzyły jednorodne grupy; z upływem czasu sprawność finansowa spółdzielni rosła, ponieważ szybciej odzyskiwały one środki pieniężne zaangażowane w aktywa obrotowe,

e) w przypadku wypłacalności ogólne zadłużenie w kolejnych latach wzrastało; pod względem wartości średnich najbardziej różniły się lata 2005 i 2002; lata 2002 i 2003 oraz 2003, 2004 i 2005 tworzyły jednorodne grupy.

Podsumowując wyniki testu Tukeya dla badanych zmiennych można stwierdzić, że w przypadku większości zmiennych czas miał wpływ na powstanie istotnych różnic między średnimi.

Podstawową korzyścią, jaką odniósł polski przemysł mleczarski z integracji z UE, było poszerzenie możliwości sprzedaży. Włączenie polskiego mleczarstwa do jednolitego rynku europejskiego zwiększyło wprawdzie możliwości sprzedaży posiadanych nadwyżek produktów mleczarskich w tych krajach unijnych, które ponoszą wyższe koszty produkcji i przetwórstwa, ale konkurencyjność krajowego sektora na unijnym i światowym rynku wynikająca z coraz mniejszych różnic w poziomie cen między Polską a krajami członkowskimi, zarówno w rolnictwie jak i przetwórstwie, będzie maleć. Reforma bowiem Wspólnej Polityki Rolnej, która rozpoczęła się w lipcu 2004 r., ma na celu włączenie mleczarstwa unijnego do rynku globalnego przez obniżenie cen wewnętrznych do poziomu cen światowych, ograniczenie wsparcia rynkowego oraz oderwanie wsparcia dochodów rolników od produkcji mleka. Oznacza to odejście od stabilizacji ekonomicznych warunków przetwórstwa mleka na rzecz poddania go mechanizmowi rynkowemu i konkurencji międzynarodowej. Dla polskich zakładów przetwórczych oznacza to konieczność poprawy efektywności gospodarowania oraz podejmowania badań z tego zakresu.

Podsumowanie

W omawianym okresie (2002-2005) nastąpiło zróżnicowanie wyników ekonomicznych badanych spółdzielni mleczarskich. Jednak nie wszystkie badane spółdzielnie poprawiły swoje wyniki. Częściowo potwierdzona została hipoteza o tym, że upływ czasu wiązał się z pozytywnymi zmianami rentowności (w kolejnych latach, za wyjątkiem 2005 roku, średni poziom rentowności wzrastał). W przypadku stopnia

płynności analogiczna hipoteza została potwierdzona tylko w przypadku płynności gotówkowej. Dla pozostałych wskaźników płynności zaobserwowano zmniejszanie się poziomów płynności, choć nadal utrzymywały się one w granicach optymalnych. Z każdym rokiem sprawność finansowa spółdzielni rosła, ponieważ szybciej odzyskiwały one środki pieniężne zaangażowane w aktywa obrotowe. Natomiast w przypadku wypłacalności analogiczna hipoteza nie została potwierdzona do końca, ponieważ wzrosło nieznacznie średnie zadłużenie, jednak nie dotyczyło ono zadłużenia długoterminowego. Zdolność spółdzielni do spłaty odsetek poprawiała się. Potwierdzona została tym samym hipoteza o istotnych różnicach w poziomach rentowności i bezpieczeństwa finansowego spółdzielni mleczarskich pomiędzy okresami przed i po przystąpieniu Polski do UE. O ile w przypadku rentowności zmiany te były przeważnie pozytywne, to dla bezpieczeństwa finansowego nie można tego jednoznacznie stwierdzić.

Literatura

- Analiza ekonomiczna w przedsiębiorstwie. [2004]. M. Jerzemowska (red.). PWE, Warszawa, ss. 285.
- Analiza finansowa w zarządzaniu przedsiębiorstwem. [1996]. Tom I. L. Bednarski i T. Waśniewski (red.) Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa, ss. 333.
- Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2006 r. [2007]. A. Woś (red.), IERiGŻ-PIB, Warszawa, ss. 154.
- Bień W. [2008]: Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa. Difin, Warszawa, ss. 112.
- Drożdż J. [2008]: Analiza ekonomiczno-finansowa przemysłu spożywczego w latach 2003-2007. IERiGŻ-PIB, Warszawa, ss. 28-32.
- Drożdż J. [2005]: Sytuacja ekonomiczno-finansowa przemysłu spożywczego w latach 2001-2004. IERiGŻ-PIB, Warszawa, ss. 10.
- Ekonomika przedsiębiorstw. [2005]. L.J. Pawłowicz (red.). ODDK Gdańsk, Gdańsk, ss. 33.
- Kusak A. [2006]: Płynność finansowa. Analiza i sterowanie. Wyd. Naukowe Wydz. Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, ss. 44-45.
- Okrzeşik J. [2005]: Sektor mleczarski. Agrotrendy, Warszawa, ss. 26.
- Przemiany przemysłu spożywczego w latach 1988-2003. [2004]. R. Urban (red.). Warszawa, ss. 98.
- Rozwój rynku mleczarskiego i zmiany jego funkcjonowania w latach 1990-2005. [2005]. J. Seremak-Bulge (red.). IERiGŻ-PIB, Warszawa, ss. 125-128.
- Sierpińska M., Jachna T. [2002]: Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa, ss. 89-91.
- Sierpińska M., Wędzki D. [1999]: Zarządzanie płynnością finansową w przedsiębiorstwie. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa, ss. 95-96.
- Wieliczko B. [2007]: Wykorzystanie unijnego i krajowego wsparcia finansowego dla polskiej wsi i rolnictwa w 2006 roku. IERiGŻ-PIB, Warszawa, ss. 25.
- Wodzicki M. [2008]: Spółdzielnie szansą rynku żywności. *AgroTrendy* nr 24, ss. 21.
- Ziółkowska J. [2008]: Efektywność techniczna w gospodarstwach wielkotowarowych. IERiGŻ-PIB, Warszawa, ss. 26.
- Zmiany w sektorze żywnościowym po rozszerzeniu UE. [2007]. R. Urban (red.). IERiGŻ-PIB, Warszawa, ss. 36.